

ΤΟΝ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΠΛΑΤΙΑ, ΧΡΗΣΤΟΥ ΧΑΤΖΗΕΜΜΑΝΟΥΗΛΑ

Το νέο πρόσωπο της ελληνικής υψηλής στρατηγικής

Τα συμπεράσματα από τη συνομιλία με επτά ηγέτες της χώρας

αποτελεί η εμπέδωση ενός γενικότερου διεθνούς περιβάλλοντος σταθερότητας, που να συμβάλλει στην επίτευξη όλων των προαναφερθέντων στόχων.

Τα τρία νέα στοιχεία στην ελληνική διπλωματία

Όπως θα ανέμενε κανείς, ως προς τους κεντρικούς στόχους της ελληνικής υψηλής στρατηγικής παρατηρείται αξιοσημείωτη συνέχεια με το παρελθόν. Από την άλλη πλευρά, είναι εμφανής η ανανέωση και διεύρυνση των μεθόδων υλοποίησής τους κατά τα τελευταία χρόνια.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΥΜΜΑΧΙΩΝ. Ως προς την προσπάθεια αντιμετώπισης της τουρκικής απειλής, το νέο στοιχείο συνδέεται με την ακολουθούμενη πολιτική συμμαχιών.

Παρά τα μεγάλα αμυντικά και πολιτικά οφέλη από τη συμμετοχή στην ισχυρότατη συμμαχία του ΝΑΤΟ, το γεγονός είναι ότι η παρεχόμενη ομπρέλα προστασίας δεν καλύπτει ενδεχόμενη ελληνoturκική σύρραξη, αφού η συμμαχία δεν παρεμβαίνει σε συγκρούσεις μεταξύ δύο μελών της. Συνεπώς, για να μη βρεθεί μόνη σε περίπτωση κρίσεως ή, ακόμη χειρότερα, θερμής εμπλοκής, η Ελλάδα είναι απαραίτητο να αναζητήσει συμμαχίες σε άλλο επίπεδο, δηλαδή, είτε να ανευρεί άλλους συμμάχους, είτε να εμβαθύνει τις αμυντικές σχέσεις με τα μεγάλα κράτη της δυτικής συμμαχίας σε διμερές επίπεδο.

Κατά το παρελθόν, σε διαφορετικές διεθνείς συνθήκες, οι σχετικές προσπάθειες είχαν περιορισμένα αποτελέσματα. Σε αντιδιαστολή, το σημερινό ρευστό και οξυμένο διεθνές περιβάλλον δεν ενέχει για την Ελλάδα μόνον κινδύνους, αλλά και ευκαιρίες, η επίδεξια εκμετάλλευση των οποίων έχει ήδη αποφέρει οπουδαιούς καρπούς.

Αυτό είναι φανερό στην περίπτωση της ανάπτυξης ενός ευρέος πλέγματος σχέσεων, που περιλαμβάνουν και τη λειτουργία της ελευθερίας και την ευημερία το σύγχρονο περιβάλλον των ασύμμετρων απειλών, των μη κρατικών δρώντων όπως οι τρομοκρατικές οργανώσεις, των κυβερνοεπιθέσεων, των επιθέσεων στις κρίσιμες υποδομές, της οικολογικής υποβάθμισης και των κινδύνων διαταραχής, ή ακόμη και διακοπής, των εφοδιαστικών ροών και της συνεχούς πρόσβασης σε κρίσιμους υλικούς πόρους.

Τέλος, πάγια επιδίωξη της ελληνικής υψηλής στρατηγικής

Η υψηλή στρατηγική προσδιορίζει τον τρόπο με τον οποίο ένα κράτος αναπτύσσει, κινητοποιεί και χρησιμοποιεί συνδυαστικά όσα μέσα διαθέτει, προκειμένου να επιτύχει στο πλαίσιο του διεθνούς συστήματος, στην ειρήνη όπως και στον πόλεμο, τους βασικούς πολιτικούς στόχους του. Ιδίως για μία χώρα όπως η Ελλάδα, τα χρόνια προβλήματα ασφαλείας της οποίας εμφανίζονται σήμερα ιδιαίτέρως οξυμένα, το να είναι η υψηλή στρατηγική της ρεαλιστική και συνεκτική αποτελεί θέμα κεφαλαιώδους σημασίας.

Το βιβλίο για την ελληνική υψηλή στρατηγική που μόλις κυκλοφόρησε περιέχει δομημένους διαλόγους με επτά κορυφαίους ιθύνοντες της χώρας, και συγκεκριμένα τον Πρωθυπουργό Κυριάκο Μητσοτάκη, τον αρχηγό της αξιωματικής αντιπολίτευσης Αλέξη Τσίπρα, τον υπουργό Εξωτερικών Νίκο Δένδια, τον αντιπρόεδρο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Μαργαρίτη Σχοινά, τον αρχηγό ΓΕΕΘΑ Κωνσταντίνo Φλώρο και, από τον κόσμο της οικονομίας, τον διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος Γιάννη Στουρνάρα και τον μέχρι πρότινος πρόεδρο της Ενώσεως Ελλήνων Εφοπλιστών Θεόδωρο Βενιζήμ.

Οι τοποθετήσεις των επτά ηγετών παρέχουν σαφή εικόνα του μακροπρόθεσμου στρατηγικού προσανατολισμού της ελληνικής ηγεσίας, διαφωτίζουν τον χαρακτήρα και το περιεχόμενο της ακολουθούμενης εθνικής πολιτικής και θεματοποιούν τα βασικά στοιχεία της. Επιβεβαιώνουν δε ότι, παρά ορισμένες τακτικές διαφοροποιήσεις, η ελληνική ηγεσία συγκλίνει σε κοινές στρατηγικές αντιλήψεις και αντιμετωπίζει με ρεαλιστικούς όρους το μέλλον της χώρας.

ΟΙ ΚΕΝΤΡΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ. Ασφαλώς, η προστασία της εδαφικής ακεραιότητας και των κυριαρχικών δικαιωμάτων της χώρας, που αμφισβητούνται πλέον ευθέως και συστηματικώς από την Τουρκία, αποτελεί πρόωτιστο, υπαρξιακό στόχο. Σε στενή συνάφεια μαζί του βρίσκονται η προστασία των στρατηγικών συμφερόντων της Ελλάδας στην Ανατολική Μεσόγειο. Αυτά περιλαμβάνουν την ασφάλεια και πολιτική αυτονομία της Κυπριακής Δημοκρατίας, καθώς και την αξιοποίηση των ενεργειακών και άλλων πόρων, επί των οποίων η Ελλάδα έχει δικαιώματα βάσει του διεθνούς δικαίου και των συμβάσεων. Όμως, η Ελλάδα έχει στρατηγικά συμφέροντα που υπερβαίνουν τις ελληνoturκικές διαφορές (αν και δεν τις αφήνουν ανεπηρέαστες). Αυτά σχετίζονται με τη συνολική αναβάθμιση της πολιτικής και οικονομικής θέσης της χώρας στο διεθνές σύστημα. Η βελτίωση της σχετικής θέσης της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, την Ανατολική Μεσόγειο και τα Βαλκάνια επηρεάζει τους γεωπολιτικούς συσχετισμούς. Η οικονομική και τεχνολογική ενδυνάμωσή της, άλλωστε, αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση προκειμένου η Ελλάδα να παραμείνει μακροπρόθεσμος ικανή να εξυπηρετεί τις στρατιωτικοπολιτικές της ανάγκες, αλλά και αυτοτελές στόχο της εθνικής στρατηγικής. Οι συνομιλητές μας συνδέουν ποικιλοτρόπως την ευρωστία και ανθεκτικότητα της οικονομίας μας με την υψηλή στρατηγική της χώρας: είτε ως προαπαιτούμενο για τη δημιουργία ενός συνεκτικού και αρραγούς εσωτερικού μετώπου, είτε ως

ένδειξη της διεθνούς αξιοπιστίας της χώρας, είτε ως υλική βάση για τον εκσυγχρονισμό των στρατιωτικών μέσων.

Οι λοιποί στόχοι υψηλής προτεραιότητας σχετίζονται με την προστασία των πολιτών και του τρόπου ζωής τους από τις πολλαπλές απειλές που ενέχει για την ανθρώπινη ασφάλεια, την ακεραιότητα του δημοκρατικού πολιτεύματος, την ελευθερία και την ευημερία το σύγχρονο περιβάλλον των ασύμμετρων απειλών, των μη κρατικών δρώντων όπως οι τρομοκρατικές οργανώσεις, των κυβερνοεπιθέσεων, των επιθέσεων στις κρίσιμες υποδομές, της οικολογικής υποβάθμισης και των κινδύνων διαταραχής, ή ακόμη και διακοπής, των εφοδιαστικών ροών και της συνεχούς πρόσβασης σε κρίσιμους υλικούς πόρους.

Τέλος, πάγια επιδίωξη της ελληνικής υψηλής στρατηγικής

της αντισυμμαχικής βλέςεις της Τουρκίας στη Λιβύη και την Ανατολική Μεσόγειο δημιουργούν τον κίνδυνο ακύρωσης του ηγετικού της ρόλου στην περιοχή. Στην περίπτωση των ΗΠΑ, η πάγια ανάγκη διατήρησης καλών σχέσεων με έναν γεωπολιτικώς κρίσιμο σύμμαχο όπως η Τουρκία κάμπτεται στην παρούσα περίπτωση από την υπέρτερη ανάγκη αποκατάστασης της εύρυθμης λειτουργίας και της πειθαρχίας του συμμαχικού συστήματος, που πλήττονται από τις μονομερείς στρατιωτικές και πολιτικές κινήσεις της Άγκυρας στην περιφέρεια της, αλλά και από τις προσπάθειές της να ισορροπήσει μεταξύ ΝΑΤΟ και στενών σχέσεων με τη Ρωσία (με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα την ένταξη στο οπλοστάσιό της ρωσικών πυραύλων S-400).

Οι ελληνικές προσπάθειες στριζίζονται στην ορθή ανάγνωση και εκμετάλλευση της γεωπολιτικής συγκυρίας. Για τη Γαλλία,

ήδη αποφέρει στην Ελλάδα δύο σημαντικότερες διμερείς αμυντικές συμφωνίες, που περιέχουν ρήτρες αμοιβαίας συνδρομής. Οι ρήτρες αυτές έχουν δεχθεί κριτική, επειδή η ενεργοποίησή τους σε περίπτωση ελληνoturκικής σύρραξης δεν είναι αυτόματη. Εν τούτοις, η συμβολή τους στην αποτροπή επιθετικών ενεργειών είναι αδιαμφισβήτητη, αφού ούτως ή άλλως αυξάνουν την αβεβαιότητα της Τουρκίας ως προς τις ενδεχόμενες αντιδράσεις των δύο μεγάλων δυνάμεων σε τυχόν επιθετική της ενέργεια. Η συμφωνία περί δημιουργίας μεγάλης αμερικανικής στρατιωτικής βάσης στην Αλεξανδρούπολη δρα κι αυτή αποτρεπτικά, αφού ενισχύει περαιτέρω την τουρκική αβεβαιότητα.

Η στενή πρόσδεση στις δύο μεγάλες δυνάμεις έχει ανοίξει τον δρόμο για την ενίσχυση των ενόπλων δυνάμεων με ισχυρότητα οπλικά συστήματα, ιδίως πολεμικών σκαφών και αεροπλάνων τελευταίας τεχνολογίας, που ανατρέπουν την υφιστάμενη στρατιωτική ισορροπία και καθιστούν την Ελλάδα ικανή να ακυρώσει στην πράξη ενδεχόμενη επιθετική ενέργεια της Τουρκίας στο Αιγαίο.

Η επιτυχής υλοποίηση της στρατηγικής της πρόσδεσης στις δύο δυνάμεις έχει ως απαραίτητη προϋπόθεση την αξιοπιστία της ελληνικής πλευράς. Η Ελλάδα οφείλει να συμπεριφέρεται ως σταθερός και εποικοδομητικός εταίρος, που δεν ητρεί επαμφοτερίζουσα στάση που κρίσιμα ζητήματα, ούτε αποφεύγει τις ευθύνες του. Αυτό σημαίνει εγκατάλειψη παλαιότερων προσεγγίσεων, που περιελάμβαναν διαφορούμενες στάσεις, επιφυλάξεις («αστερίσκουες») και διαφοροποιήσεις από κεντρικές επιλογές των συμμάχων.

ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΕΥΝΟΪΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ. Πέραν των συμμαχιών, η νέα προσέγγιση της ελληνικής διπλωματίας στις δύο δυνάμεις έχει ως απαραίτητη προϋπόθεση την αξιοπιστία της ελληνικής πλευράς. Η Ελλάδα οφείλει να συμπεριφέρεται ως σταθερός και εποικοδομητικός εταίρος, που δεν ητρεί επαμφοτερίζουσα στάση που κρίσιμα ζητήματα, ούτε αποφεύγει τις ευθύνες του. Αυτό σημαίνει εγκατάλειψη παλαιότερων προσεγγίσεων, που περιελάμβαναν διαφορούμενες στάσεις, επιφυλάξεις («αστερίσκουες») και διαφοροποιήσεις από κεντρικές επιλογές των συμμάχων.

Αυτό σχετίζεται, ασφαλώς, με τη διευθέτηση παλαιών προβλημάτων, την εμβαθύνση των σχέσεων με όμορα κράτη και την ίδρυση νέων δομών και δικτύων περιφερειακής συνεργασίας. Τα τελευταία χρόνια το ελληνικό κράτος έχει επιτύχει να κλείσει με αμοιβαίως επωφελή τρόπο χρόνιες εκκρεμότητες, αγνοώντας το πολιτικό κόστος που (υποτίθεται ότι) έχουν κάποιες υποχωρήσεις από τις μέγιστες ελληνικές διεκδικήσεις. Η διευθέτηση του ζητήματος της ονομασίας της Βόρειας Μακεδονίας, η κήραξη των θαλασσιών ζωνών (ΑΟΖ) με την Ιταλία και την Αίγυπτο και ο διάλογος με την Αλβανία για την οριοθέτηση της ΑΟΖ και της υφαλοκρηπίδας των δύο χωρών απεμπλέκουν την Ελλάδα από διαφορές δεκαετιών. Της επιτρέπουν να εκμεταλλευτεί τους φυσικούς πόρους της, ενώ ταυτόχρονα μετατρέπουν παραδοσιακές πηγές έντασης και εχθρότητας σε γέφυρες συνεργασίας και φιλίας. Το κυριότερο, επιβεβαιώνουν τη δεσμευτικότητα των αρχών που επικαλείται παγίως η ελληνική πλευρά. Ειδικότερα, οι συμφωνίες για τις θαλάσσιες ζώνες έχουν συναφθεί στη βάση της σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για το δίκαιο της θάλασσας (UNCLOS), η οποία απολαμβάνει γενικής αναγνώρισης παγκοσμίως και αμφισβητείται μόνον από την Τουρκία, επιβεβαιώνουν δε το δίκαιο με των νησιών σε θαλάσσιες ζώνες. Χάρης σε αυτές, κατέστη ήδη δυνατή η επέκταση των χωρικών υδάτων της Ελλάδας στο Ιόνιο Πέλαγος από τα εξή στα 12 ναυτικά μίλια.

Η Ελλάδα έχει στρατηγικά συμφέροντα που υπερβαίνουν τις ελληνoturκικές διαφορές (αν και δεν τις αφήνουν ανεπηρέαστες). Αυτά σχετίζονται με τη συνολική αναβάθμιση της πολιτικής και οικονομικής θέσης της χώρας στο διεθνές σύστημα. Η βελτίωση της σχετικής θέσης της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, την Ανατολική Μεσόγειο και τα Βαλκάνια επηρεάζει τους γεωπολιτικούς συσχετισμούς

Εκτός από τις διμερείς και περιφερειακές διευθετήσεις, όμως, σημασία για την εθνική στρατηγική έχουν και οι γενικότερες θεσμικές εξελίξεις σε παγκόσμιο επίπεδο. Η εποικοδομητική συμμετοχή στα διεθνή δρώματα είναι χρήσιμη ακόμη και όταν αυτά δεν σχετίζονται με τα στενά εθνικά συμφέροντα, καθώς συμβάλλει στη διασύνδεση των ελληνικών ενεργειών με τα συμφέροντα άλλων δρώντων, και μάλιστα των μεγάλων δυνάμεων. Παρότι αυτή η δραστηριότητα έχει σε πολλά πεδία (όπως αυτό της εμπορικής πολιτικής) εκχωρηθεί στην Ευρωπαϊκή Ένωση, οι ευκαιρίες δεν λείπουν.

Για παράδειγμα, καθώς η ελληνόκτητη ναυτιλία κατέχει

την πρώτη θέση παγκοσμίως (διαθέτοντας άνω των 5.500 πλοίων, που αντιστοιχούν στο 21% του παγκόσμιου και 59% του ευρωπαϊκού στόλου), ειδικό ενδιαφέρον για την Ελλάδα εμφανίζει η διαμόρφωση του συστήματος κανόνων που σχετίζονται με τις ανοικτές θάλασσες, την ελεύθερη ναυσιπλοΐα και την ασφάλεια των θαλασσιών μεταφορών. Το ζήτημα της ναυτικής ασφάλειας συνέχεται άμεσα με εκείνο του σεβασμού των ρυθμίσεων του δικαίου της θάλασσας, το οποίο βρίσκεται στην καρδιά των ελληνoturκικών διαφορών. Είναι, συνεπώς, προφανές το μεγάλο ελληνικό ενδιαφέρον για το σύνολο των σχετικών ζητημάτων. Ανάλογο ενδιαφέρον έχουν και πολλές οκεανικές δυνάμεις, όπως οι ΗΠΑ, η Αυστραλία, η Νέα Ζηλανδία και ο Καναδάς, κυρίως λόγω της προσπάθειας της Κίνας να ελέγξει πλήρως τη Θάλασσα της Νότιας Κίνας, εκτοπίζοντάς τες. Αυτή η σύγκλιση συμφερόντων με ισχυρούς παράγοντες του διεθνούς συστήματος είναι σημαντικότερη, καθώς η πίεσή τους για καθολική επικράτηση του επιθυμητού συστήματος κανόνων έχει εμφανίσει θετικά εξ αντανακλάσεως αποτελέσματα και για τις ειδικότερες ελληνικές επιδιώξεις.

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΜΕΣΩΝ ΗΠΙΑΣ ΙΣΧΥΟΣ. Σημείο σύγκλισης των αντιλήψεων της ηγεσίας της χώρας αποτελεί και η παραδοχή ότι η ελληνική υψηλή στρατηγική οφείλει να περιλαμβάνει τη στοχευμένη αξιοποίηση μέσω των «ήπιων ισχύων». Η χρήση τέτοιων μέσων εμβαθύνει τις σχέσεις της Ελλάδας με άλλα κράτη και λαούς και ενισχύει την εικόνα της ως σύγχρονο κράτος και χρήσιμου φίλου. Για παράδειγμα, η ανάπτυξη διαπολιτισμικού και διαθρησκευτικού διαλόγου με τις αραβικές χώρες στέλνει ένα θετικό μήνυμα στον μουσουλμανικό κόσμο, ενώ ταυτόχρονα καθιστά σαφές ότι οι διαφορές με τη γείτονα δεν έχουν θρησκευτικό χαρακτήρα, ούτε υποκρύπτουν σύγκρουση πολιτισμών. Ομοίως, ο διάλογος μεταξύ των αρχαίων πολιτισμών λειτουργεί ως γέφυρα με την Κίνα, αλλά και επιτρέπει στην Ελλάδα να αναδείξει την κλασική της κληρονομιά ως ιδιαίζοντως σημαντική και ιδιότημη με την κινεζική στο πλαίσιο μιας μη ευρωκεντρικής ιστορίας της ανθρωπότητας.

Η προσπάθεια καλλιέργειας μιας εικόνας φίλου κράτους και συμπαραστάτη είναι εμφανής και στην περίπτωση των κρατών των Δυτικών Βαλκανίων, την ένταξη των οποίων στην Ευρωπαϊκή Ένωση η Ελλάδα υποστηρίζει ανοικτά και ένθερμα, παρά τις όποιες ιστορικές διαφορές και παραμένουσες εκκρεμότητες. Ως αποτέλεσμα, τα κράτη αυτά έχουν πάψει να στοιχίζονται με τις τουρκικές θέσεις. Ασφαλώς, η Ελλάδα δεν μπορεί να είναι βέβαιη για τη στάση που θα τηρήσουν σε σχέση με τα ζητήματα που την αφορούν, όταν θα έχουν πλέον γίνει πλήρη μέλη. Εν τούτοις, η σχέση κόστους-οφέλους από τη διεύρυνση εμφανίζεται θετική για την Ελλάδα, στον βαθμό που η ευρωπαϊκή πορεία των βαλκανικών κρατών θα τα εμπλέκει σε διαδικασίες πολύ πιο εντακτικής συνεργασίας με τη χώρα μας και θα τείνει να εκτονώσει όσα κλασικού τύπου διμερή προβλήματα τυχόν εναπομένουν μέσα από την κοινοτικοποίηση τους.

Σε φάση ωριμότητας

Τα νέα στοιχεία που ικνογραφήθηκαν παραπάνω σηματοδοτούν την ωρίμανση της ελληνικής υψηλής στρατηγικής και τη στροφή της από τα παραδοσιακά εργαλεία προς την «έξυπνη ισχύ» (Smart power), δηλαδή, τη συνδυασμένη χρήση μέσω των καταναγκασμού, θεσμικών περιορισμών και ήπιων μέσων πειθούς και επιρροής προκειμένου να περιοριστούν οι κίνδυνοι και να επιτευχθούν με το μικρότερο δυνατό κόστος οι εθνικοί στόχοι.

Στον βαθμό που μας επιτρέπεται μία γενική κρίση, μπορούμε να πούμε ότι η ελληνική υψηλή στρατηγική χαρακτηρίζεται από καταλληλότητα (δηλαδή, αρμονία με το εσωτερικό και εξωτερικό περιβάλλον), επαρκή συνοχή και αντιστοιχία μέσων και στόχων (καθώς οι τελευταίοι διατηρούνται σε εφικτά οικονομικά επίπεδα, ενώ πολιτικώς αποφεύγονται οι υπέρμετρες φιλοδοξίες και η υπερεξάπλωση). Η ικανότητα του ελληνικού κράτους για έγκαιρο προγραμματισμό και προετοιμασία εμφανίζεται αυξημένη σε σχέση με το παρελθόν. Το ίδιο ισχύει και για την ικανότητα προσηλύωσης σε πιο μακροπρόθεσμους στόχους. Παραμένει, ασφαλώς, ανοικτό το ερώτημα της ικανότητας αποτελεσματικής κινητοποίησης και συντονισμού των διαφόρων συντελεστών ισχύος της χώρας. Σε αντίθεση, όμως, με την κατάσταση της δεκαετίας της κρίσης, η γενική εικόνα που εκτιμάται είναι αυτή της αυξημένης αποτελεσματικότητας, της εθνικής αυτοπεποίθησης και της σχετικής αισιοδοξίας για το μέλλον.

Ο Αθανάσιος Πλατιάς είναι καθηγητής Στρατηγικής και πρόεδρος του Τμήματος Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πειραιώς. Ο Χρήστος Χατζηεμμανουήλ είναι καθηγητής Νομικών και Χρηματοοικονομικών Θεμάτων του Πανεπιστημίου Πειραιώς, επικ. καθηγητής Νομικής του London School of Economics και μέλος του Συμβουλίου Νομικών Πολιτικής της Τράπεζας της Ελλάδος.